

АКТИВНІСТЬ СЛОВОТВІРНИХ СПОСОБІВ У ТВОРЕННІ УКРАЇНСЬКИХ ТЕРМІНІВ ІНФОРМАТИКИ

У даній статті виділено 8 тематичних груп дериватів українських термінів інформатики та з'ясовано їх продуктивність. Найпродуктивнішою є тематична група термінів, що стосується оброблення інформації в комп'ютері.

Ключові слова: терміни інформатики, тематична група, деривати.

In the article 8 thematic groups of derivatives of the Ukrainian terms of informatics are selected and their productivity has been found out. The thematic group of terms is the most productive, due to processing of information in a computer.

Key words: terms of informatics, thematic group, derivatives.

Інформатика як наука складається з ряду розділів і напрямків, які, становлячи одну терміносистему, все ж мають свої термінологічні підсистеми, що дозволяє трактувати їх у лінгвістичному аспекті як своєрідні тематичні групи (далі ТГ) українських термінів інформатики (далі УТІ). Спеціальних досліджень термінів інформатики, в тому числі зі словотвору, обмаль [напр. 1], і дослідники часто залишають осторонь питання про розподіл дериватів та словотвірних типів (далі СТ) і способів за такими тематичними групами. А проте такий аналіз дає можливість не тільки структурувати належним чином весь масив дериватів УТІ, а й визначити ступінь участі словотвірних одиниць у номінації тих чи інших тематичних груп.

Отже, метою даної статті є виділення ТГ (тематичні групи як мовне явище вперше виділив і описав Ф. П. Філін [2]) у масиві похідних УТІ, з'ясування розподілу словотворчих способів за ТГ та окреслення участі кожного словотвірного способу в поповненні різних ТГ, що й становитиме їх активність.

Для аналізу нами зібрано 329 дериватів УТІ, утворених різними словотвірними способами, які входять до різних тематичних груп. Проаналізований нами масив дериватів УТІ, дозволяє виділити такі їх основні ТГ:

1. Загальні назви інформатики (не мають чіткої належності до

певної з тематичних груп, широко вживаючись у всіх сферах інформатики).

2. Терміни, що стосуються програмування (розробки алгоритмів та програм).

3. Терміни, що стосуються програмного забезпечення (software).

4. Терміни, що стосуються операційної системи.

5. Терміни, що стосуються оброблення інформації в комп'ютері (обчислювальна техніка).

6. Терміни, що стосуються внутрішньої будови комп'ютера та периферії (hardware).

7. Терміни, що стосуються комп'ютерних мереж та Інтернет.

8. Терміни, що стосуються захисту інформації.

Розглянемо спочатку розподіл словотворчих способів за ТГ. Внаслідок того, що з 244 зафіксованих дериватів, утворених морфологічним способом, частина є багатозначними, а частина має подвійну мотивацію, а отже, входить одночасно до кількох способів або до кількох ТГ, кінцеве сумарне число не буде збігатися з кількісним масивом дериватів. Полісемантичні деривати позначатимемо нижнім індексом.

1. ТГ “Загальні назви інформатики” малопродуктивна і нараховує 19 дериватів, утворених сімома словотворчими способами, 7 з яких утворено шляхом аббревіації, а префіксальний, префіксально-суфіксальний, композитно-складний і безафіксний способи не представлені зовсім: *АРМ, АС, АСІТО, ЕОМ, ЄСПД, ОК, ПЕОМ* (аббревіація), *комп'ютер-блокнот, користувач-непрограміст, крос-засоби, програміст-фанатик* (словоскладання); *людино-машинний, нормативно-довідковий* (основоскладання); (композитно-складний — 0); *комп'ютерний, комп'ютика, мультимедійний* (суфіксальний); (префіксальний — 0); *мікро-ЕОМ, міні-ЕОМ* (префіксоїдний); (префіксально-суфіксальний — 0); *архітектура* (лексико-семантичний); (безафіксний — 0), *комп'ютерознавство* (композитно-суфіксоїдний).

2. ТГ “Терміни, що стосуються програмування (розробки алгоритмів та програм)” є досить продуктивною, в ній нараховується 44 деривати, які розподілені рівномірніше між вісьмома словотворчими способами, без явної переваги якого-небудь способу. Не представлені тільки префіксально-суфіксальний, безафіксний і

комполитно-суфіксоїдний способи: *автовіривнювання, автокод* (абревіація); *альфа-вершина, база-зміщення, бета-вершина, об'єкт-нащадок, оператор-функція, об'єкт-предок, символ-заповнювач, точка-точка* (словоскладання); *кодозалежний, машинно-залежний // машинозалежний, машинно-незалежний // машинонезалежний, машинно-орієнтований, об'єктзорієнтований, проблемно-залежний, проблемно-орієнтований, проєкційно-різницевий* (основоскладання); *багатокритеріальний* (комполитно-складний); *автокодовий, асемблювання, асемблювати, напрямний, повторювач₁, розділювач₂* (суфіксальний); *метаправило, метасимвол, підвираз, підграф, підпоняття, постумова* (префіксальний); *макробібліотека, макровизначення, макроозначення, макропідстановка, макропрограмування, макророзширення, мікропрограмування, мультипрограмування* (префіксоїдний); (префіксально-суфіксальний — 0); *бібліотекар, вітка, дерево, заглушка, мова* (лексико-семантичний); (безафіксний — 0); (комполитно-суфіксоїдний — 0).

3. ТГ “Терміни, що стосуються програмного забезпечення (software)” налічує 23 деривати, утворених переважно лексико-семантичним (6) та абревіацій ним (6) способами. Не представлені комполитно-складний, префіксально-суфіксальний, безафіксний та комполитно-суфіксоїдний способи: *автономерування, АПП, БД, БнД, ПП, СКБД* (абревіація), *бета-версія* (словоскладання); *програмно-сумісний* (основоскладання); (комполитно-складний — 0); *архіватор, архівація, архівування, розархівування* (суфіксальний); *метадані, розархівування, розархівувати* (префіксальний); *відеогра* (префіксоїдний); (префіксально-суфіксальний — 0); *архів, версія₁, гортання, замовчування₁, прокручування₂, розпаковування₁, розпакування₁* (лексико-семантичний); (безафіксний — 0); (комполитно-суфіксоїдний — 0).

4. ТГ “Терміни, що стосуються операційної системи” містить 74 деривати і за продуктивністю займає друге місце. Однак за способами творення деривати розподілені нерівномірно: більше половини всіх дериватів (61%) утворено шляхом лексико-семантичного способу. Не представлено лише один словотворчий спосіб — комполитно-суфіксоїдний: *ОС РЧ* (абревіація), *байт-орієнтований, програма-драйвер, програма-консультант, програма-коректор* (словоскладання); *бітзорієнтований, відмовостійкість, повнозв'язний,*

помилкостійкий, програмно-доступний, програмно-керований (основоскладання); номеронабирач (композитно-складний); буферизація, буферування, буферувати, завантажувач, заставка, згортка, інтерфейсний, розмітник, файловий (суфіксальний); метапрограма, перезавпуск_{nm}, перезавпускати, підвікно, підкаталог, розуцільнення₁ (префіксальний); псевдодиск (префіксоїдний); міжпрограмний (префіксально-суфіксальний); буфер, висхідний, відлуння₂, вікно, вкладка, документ, дружній, дружність, експортувати, журнал, завантаження, завантажувальний, завантажувач, зависання, зависати, закрити, замовчування₂, застосування, імпортований / імпортувати, ім'я, каталог, квартира, конфлікт₁, майстер, налагоджувач, оболонка, пакування, панель, папка, перезавантаження, перезавантажувати, поштмайстер, прапорець, прокручування₁, розпаковувати₂, розпакування₂, розширення, скидання₁, скидати₁, стискати₁, стиснення₁, стиснутий (стиснений)₁, тека, упакований / упакувати, шпалера (лексико-семантичний); перезавпуск (безафіксний); (композитно-суфіксоїдний — 0).

5. Найпродуктивнішою є ТГ “Терміни, що стосуються оброблення інформації в комп’ютері (обчислювальна техніка)” з рівномірним розподілом дериватів за способами словотворення. Невелику перевагу (16 дериватів) має лише суфіксальний спосіб: автовиклик₁, ДКОІ (абревіація), біт-заповнювач, біт-індикатор, блокорієнтований, введення-виведення, геш-адресування //геш-адресація, геш-пошук, геш-таблиця, геш-функція, зчитування-записування (словоскладання); абетково-цифровий, алфавітно-цифровий, аналогоцифровий, двійково-десятковий, знакогенератор, знакомісце, правоасоціативний, розряднонароцуваний (основоскладання); багатоадресний, багатозадачний, знакосинтезувальний, одноадресний, однозадачний (композитно-складний); адресація₁, адресність, адресовність, бітовий, гешування, зупинник, зчитувач, кластеризація, кластерний, компілятор, перепризначування, перевизначення, розділювач₁, суматор, східчастість, шістнадцятковий (суфіксальний); безадресний, відкомпільований, надоперативний, передінкрементний, перевизначати, перепризначати, підкоманда, підпрограма, постпрограма, розузгодження (префіксальний); мікрокоманда, мікротакт, мультисписок, напівбайт, напівслово, напівсуматор, (півбайт), псевдографіка, псевдокод, псевдокоманда, псевдокоментар, співпрогра-

ма (префіксоїдний); *безформатний, міжзадачний, міжмашинний, міжмодульний, міжсегментний, покроковий* (префіксально-суфіксальний); *відлуння_р, замок_р, запам'ятовування, запит, комірка, конфлікт₂, очищення, переривання, підкачування, прозорість, реєстр₂, скидання₂, скидати₂* (лексико-семантичний); *зупин* (безафіксий); *сигналограма* (комполитно-суфіксоїдний).

6. ТГ “Терміни, що стосуються внутрішньої будови комп'ютера та периферії (hardware)” за продуктивністю займає третє місце (57 дериватів). Для цієї ТГ теж притаманний рівномірний розподіл дериватів за способами словотворення, не представлені лише префіксально-суфіксальний та комполитно-суфіксоїдний способи: *АЛП, АЦП, ВІС, ГМД, ЗЗП, ЗП, ОЗП, ППЗП, факс-плата, ЦАП, ЦП* (абревіація), *альфа-тестування, бета-тестування, кеш-пам'ять, клавіша-акселератор, кнопка-перемикач, миша-ручка*, (словоскладання); *апаратно-сумісний, твердострумийний* (основоскладання); *багатокристалний, багатопрохідний, багатопроцесорний, графопобудовник, графоповторювач, двопротидний, знакодрукувальний, однокристалний, самотестовний, світловипромінювальний, трикнопковий* (комполитно-складний); *блокатор, дисплейний, кешовий, мікропроцесорний, модемний, програматор, процесорний, роздруківка* (суфіксальний); *сигналограма* (суфіксоїдний); *позамашинний, препроцесор* (префіксальний); *відеопам'ять, відеоплата, відеорежим, відеошум, співпроцесор* (префіксоїдний); (префіксально-суфіксальний — 0); *версія₂, головка, замок₂, карта, миша, перепалювання, планшет, порт, реєстр_р, шина, фасад* (лексико-семантичний); *роздрук* (безафіксий); (комполитно-суфіксоїдний — 0).

7. ТГ “Терміни, що стосуються комп'ютерних мереж та Інтернет” має середню продуктивність — 35 дериватів, утворених за всіма словотворчими типами, крім безафіксного, з переважанням суфіксального (9), абревіаційного (9) та лексико-семантичного (8): *автовиклик₂, автонабирання, автовідповідь, БДС, БЗМ, ДЕЗ, ЛКМ, ЛОМ, телеконференцзв'язок* (абревіація); *пакет-модуль* (словоскладання); *широкомовний* (основоскладання); *багатопунктовий, двопунктовий* (комполитно-складний); *адресація₂, відгалужувач, дейтаграмний, маршрутизатор, маршрутизація, пакетування, пакетувати, повторювач₂, серверний* (суфіксальний); *міжмережний, розуцільнення₂* (префіксальний); *моноканал* (префіксоїдний); *між-*

мережний (префіксально-суфіксальний); *закачування, квитанція, магістраль, навутина, стискати₂, стиснення₂, стиснутий (стиснений)₂, топологія, шлюз* (лексико-семантичний); (безафіксний — 0); *зіркоподібний* (компаративно-суфіксальний).

8. Непродуктивною є ТГ “Терміни, що стосуються захисту інформації”, яка нараховує тільки 6 дериватів, утворених трьома словотворчими способами — суфіксацією (3), лексико-семантичним способом (2), основоскладанням (1): (аббревіація — 0), (словоскладання — 0); *вірусобія* (основоскладання); (компаративно-складний — 0); *бутовий, резидентний, хакерський* (суфіксальний); (префіксальний — 0); (префіксальний — 0); (префіксально-суфіксальний — 0); *вірус, злощик* (укр. *зламник*) (лексико-семантичний); (безафіксний — 0); (компаративно-суфіксальний — 0).

Розглянемо тепер роль кожного словотворчого способу в поповненні різних ТГ, тобто визначимо їх активність щодо ТГ.

Попри те, що лексико-семантичний спосіб виявляється найактивніший, його активність зосереджується лише на одній ТГ — “Терміни, що стосуються операційної системи” (45 дериватів).

Таким чином, весь масив дериватів УТІ дозволяє виділити 8 ТГ, з яких найпродуктивнішою є ТГ термінів, що стосуються оброблення інформації в комп’ютері (термінів обчислювальної техніки) — 81 дериват і ТГ термінів, що стосуються операційної системи — 74 деривати. Найактивнішим словотвірним способом є лексико-семантичний (91 дериват), але його активність обмежується в основному термінами, що стосуються операційної системи” (45 дериватів).

1. *Ніколаєва А. О.* Структурно-семантична характеристика термінології програмування, комп’ютерних мереж та захисту інформації: Автореф. дис.... канд. філол. наук. — Харків, 2002.

2. *Филин Ф. П.* О лексико-семантических группах слов // Езиковедски изследования в чест на академик Стефан Младенов. — София, 1957.

Т Г	С п о с о б и				
	Суфіксальний	Абревіація	Словоскладання	Префіксоїдний	Основоскладання
1. Загальні назви	3	7	4	1	2
2. Терміни, що стосуються програмування (розробки алгоритмів та програм)	6	2	8	8	8
3. Терміни, що стосуються програмного забезпечення (software)	4	6	1	1	1
4. Терміни, що стосуються операційної системи	9	1	4	1	6
5. Терміни, що стосуються оброблення інформації в комп'ютері	16	2	9	11	8
6. Терміни, що стосуються внутрішньої будови	8	11	6	5	2